

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-3-79-23>

УДК 373.3.31

Дубовик С.Г., Повshedна О.О.

Педагогічний інститут
Київського університету імені Бориса Грінченка**ФОРМУВАННЯ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ УМІНЬ РЕДАГУВАТИ ТЕКСТИ**

Анотація. У статті зроблений акцент на недостатню увагу до формування в молодших школярів умінь редагувати тексти в педагогічній теорії та практиці. Охарактеризована важливість текстових вмінь у системі метапредметних умінь, їхній зміст і класифікація. Наведені показники розвитку текстових умінь учнів у процесі роботи над текстом. Описані важливість формування вмінь редагувати письмові тексти; види і прийоми редагування текстів. Зроблений аналіз системи спеціально розроблених вправ із лексичного, граматичного і стилістичного редагування, яка є основним засобом формування вміння редагувати текст. Комплексне редагування визначено найбільш ефективним у процесі формування текстових умінь і навичок. Обґрунтована необхідність підготовки вчителя до роботи над формуванням у молодших школярів умінь редагувати тексти. Описані основні види правки, якими поступово оволодівають учні у процесі формування умінь редагувати тексти та групи вправ, спрямовані на оволодіння учнями способами практичної діяльності під час виявлення та виправлення помилок у тексті.

Ключові слова: зв'язне мовлення, текст, текстові вміння, редагування, лексичне редагування, стилістичне редагування, граматичне редагування.

Dubovyk Svitlana, Povshedna Olena

Borys Grinchenko Kyiv University, Pedagogical Institute

FORMATION IN YOUNG PUPILS OF TEXT EDITING SKILLS

Summary. The article focuses on insufficient attention to the formation of the ability of younger students to edit texts in pedagogical theory and practice. The main thesis was the assertion that the formation of the ability of younger students to perceive and edit the text independently is the main task of teaching Ukrainian in the modern school. It is noted that the current methodology of teaching Ukrainian in primary school does not pay enough attention to the formation of motivation to master and use different language means during communication. Insufficient level of knowledge of textual knowledge, skills and abilities leads to the fact that students, knowing the possibilities of language, do not know how to use them. The importance of text skills in the system of meta-subject skills, their content and classification is characterized. Text skills are defined as the ability to determine the subject of a text, its title, basic thought, keywords, initial and closing sentence. The classification of textual skills presented in four groups is considered, as well as the nature and content of these teachings. The criteria of the level of development of students' text skills are described. The system of language education is analyzed, which provides for gradual, purposeful familiarization of the students with the text as a unit of speech. Editing is characterized as an important step in the work on the text. Indicators of development of text skills of students in the process of working on the text are given. Described the importance of forming skills to edit written texts; types and techniques of text editing. An analysis of a system of specially designed exercises with lexical, grammatical and stylistic editing is made, which is the main means of forming the ability to edit text. Comprehensive editing is determined to be most effective in the process of forming textual skills. The necessity of preparing the teacher to work on the formation of the ability to edit texts for younger students is substantiated. The basic types of editing are described, which are gradually mastered by the students in the process of forming skills to edit texts and groups of exercises aimed at mastering the students' methods of practical activity in detecting and correcting errors in the text.

Keywords: connected speech, text, text skills, editing, lexical editing, stylistic editing, grammatical editing.

Постановка проблеми. У сучасних умовах соціально-економічного розвитку суспільства важливими стають такі характеристики особистості учня, як комунікабельність, здатність до співпраці та мовленнєвої взаємодії. Останнє пов'язано з оволодінням культурою мовлення, усним і писемним мовленням для різних сфер застосування мови і різних мовленнєвих ситуацій, у тому числі, у плані самовираження. Володіння українською мовою – одне з актуальних питань, розгляд якого передбачено державною мовною політикою України. У зв'язку з цим формування у школярів мовленнєвої, лінгвістичної та комунікативної компетенцій стає актуальним і вимагає особливої уваги. Відповідно, необхідна підготовка педагогічних кадрів, які володіють методикою формування даних компетенцій в учнів.

Вітчизняна методика навчання українській мові виявляє значний інтерес до проблеми розвитку усного та писемного мовлення молодших

школярів, що обумовлено досягненнями сучасної педагогіки, психології та психолінгвістики у напрямі мовленнєвого розвитку дитини. Відомо, що на перший план висувається комунікативність навчання, що передбачає засвоєння української мови як засобу спілкування, активізацію мовленнєвої діяльності, і, таким чином, підвищення рівня мовленнєвої компетенції учнів.

Ми виходимо з того, що основною одиницею мови і мовлення є текст, де функціонують усі інші одиниці мови. У зв'язку з цим ми стверджуємо, що формування в молодших школярів умінь сприймати і самостійно редагувати текст певного типу є основним завданням навчання українській мові в сучасній початковій школі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ґрунтовність дослідження проблеми розвитку мовлення учнів початкової школи у теорії вітчизняної педагогічної думки підтверджують наукові

праці В. Бадер, М. Вашуленка, С. Дорошенка, С. Дубовик, Т. Зенченко, В. Каліш, А. Каніщенко, О. Мельничайко, С. Омельчука, К. Пономарьової, О. Прищепи, Л. Скурагівського та ін.

Проблема розвитку текстових умінь молодших школярів на уроках української мови розроблена такими дослідниками, як: О. Божко, Л. Варзацька, Н. Васильківська, М. Вашуленко, О. Компаній, М. Кусова, Н. Лазаренко, О. Лобчук, Т. Ладиженська, Л. Паламар, М. Пархоменко, М. Пентилюк, О. Хорощковська, Л. Шевчук та ін.

Результати аналізу наявних досліджень засвідчили, що питання розвитку текстових умінь молодших школярів на уроках української мови є актуальним і достатньо висвітленим у наукових працях дослідників, але окремі аспекти проблеми (формування в молодших школярів вміння редагувати тексти) потребують детального вивчення і подальшого розроблення.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Про недостатню увагу до вирішення проблеми формування в учнів початкової школи умінь редагувати тексти зазначають у своїх наукових працях дослідниці Н.А. Васильківська і Л.М. Шевчук [3; 9]. Авторки розглядають проблемні питання методики навчання української мови молодших школярів: учні зазнають труднощів під час побудови власних висловлювань, припусовляються мовно-мовленнєвих помилок під час створення текстів, різних типів і стилів, мають недостатній рівень сформованості вміння редагувати тексти.

Чинною методикою навчання української мови в початковій школі недостатньо приділяється уваги формуванню мотивації до оволодіння і користування різноманітними мовними засобами під час комунікації. Уроки розвитку мовлення спрямовані лише на ознайомлення учнів із поняттями: типи мовлення, стилі мовлення, тема, текст, ідея, але не на практичне оволодіння ними. Поза увагою вчителя початкової школи залишається розвиток мисленнєвого мовлення учнів, умінь висловлюватися і спілкуватися. Недостатній рівень володіння текстовими знаннями, умінь і навичками призводить до того, що учні, знаючи про можливість мови, не вміють ними користуватися.

Таким чином, учителям початкової школи доводиться шукати оптимальні методи, прийоми, форми і засоби навчання української мови й мовлення, спрямовані на формування текстових умінь і навичок молодших школярів.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є пошук оптимальних методів, прийомів, форм і засобів навчання, які дозволять сформувати в молодших школярів умінь редагувати тексти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Текстові вміння займають важливе місце в системі метапредметних умінь, оскільки є базовими. У широкому сенсі текстові вміння – це вміння працювати з текстом. На думку С.І. Дорошенка, текстові вміння – це вміння визначати тему тексту, його заголовок, основну думку, ключові слова, початкове і завершальне речення. Дослідник акцентує увагу і на таких «текстових умінь», як: орієнтування в побудові тексту, поділ тексту на смислові частини і вміння аналізувати кожен частину, передавати зміст тексту, виділяти головне, визначати фактичну й емоційну інформацію» [5, с. 35].

М.С. Пархоменко зазначає, що «текстові вміння – це і є вміння зв'язного мовлення. Такі вміння відіграють важливу роль у розумінні текстів і створенні власних висловлювань» [10, с. 45].

Розглянемо класифікацію текстових умінь, подану в чотирьох групах:

- умінь інформаційно-змістовного характеру, що забезпечують змістовну сторону тексту;
- структурно-композиційні вміння, пов'язані з побудовою тексту;
- власне мовні вміння, які забезпечують правильність, ясність, багатство мови;
- умінь вдосконалювати текст.

Розкриємо сутність і зміст зазначених текстових умінь. Означені вміння передбачають здатність:

- розуміти зміст навчального тексту і використовувати вибіркоче читання з метою знаходження необхідного матеріалу;
- знаходити інформацію, подану в тексті, формулювати висновки на основі інформації, що міститься в тексті;
- оцінювати мовні особливості і композицію тексту;
- створювати власні тексти (твори) відповідно до поданої тематики;
- редагувати тексти, виправляючи мовно-мовленнєві помилки.

Учні початкової школи мають володіти знаннями про вимоги до текстів, різних типів і стилів. Вони мають знати «основні ознаки тексту, що виділяються в лінгвістиці: членування тексту, смислова цілісність, зв'язність, план змісту і план вираження» [10, с. 46]. Зазначені поняття вкрай важливі, оскільки без розуміння сутності структурно-семантичних ознак тексту робота над створенням тексту, його редагуванням буде неспішною.

Для того, щоб визначити рівень розвитку текстових умінь учнів, науковці беруть до уваги наступні показники: обсяг висловлювання; вибір розуміння теми висловлювання; кількість підтем (мікротем), їхню відповідність загальному задуму тексту, ступінь розгорнення їх; відповідність мовних засобів переданому змісту; різноманітність і виразність лексичного запасу, синтаксичних конструкцій; середнє число слів у реченнях.

Детально розглянемо питання щодо формування вміння редагувати письмові тексти, що передбачає: осмислення й оцінку тексту; відновлення порушених зв'язків між частинами тексту; усунення недоліків тексту і приведення його до такої форми, у якій текст максимально відповідає самому собі – «ідеальному». У процесі такої роботи «учні набувають такі вміння: аналізувати, синтезувати, порівнювати інформацію; оцінювати навчальні дії відповідно до поставлених завдань; працювати з алгоритмом редагування тексту» [1, с. 128].

Система мовної освіти передбачає поступове, цілеспрямоване ознайомлення учнів з текстом як мовленнєвою одиницею. Важливим етапом у роботі над текстом є послідовна перевірка тексту, його редагування. Однак, педагоги приділяють недостатню увагу цій роботі над текстом на уроках української мови. У зв'язку з цим учні не завжди звертають увагу на помилки в тексті, не помічають їх і несвоєчасно виправляють. Отже, одним із важливих завдань учителя початкової школи є формування у молодших школярів умінь редагувати тексти.

Редагування тексту – це творчий процес. Якщо текст чимось не задовольняє автора, він повинен зуміти повернутися до уявної роботи над його окремими компонентами і навіть знову провести спостереження за предметом дійсності. «Редагування вчить вибирати з кількох варіантів кращий. Учителеві важливо завжди дбати про правильність мовлення учнів, спрямовувати їх на витонченість висловленої думки, навчати дітей визначати відмінність між двома варіантами висловлення однієї і тієї ж думки, один із яких – правильний, а інший – витончений» [6, с. 211].

У роботі над формуванням умінь редагувати тексти важливе значення мають такі види редагування: редагування робочих матеріалів до тексту; редагування тексту або його фрагментів; редагування чернетки власного тексту. Необхідно, щоб учні постійно, на всіх етапах вивчення української мови навчалися вдосконалювати власні письмові висловлювання, уміли знаходити і виправляти недоліки в текстах.

Таким чином, перевірка і редагування текстів грають важливу роль у навчанні учнів початкової школи висловлюватися і спілкуватися. Основним завданням педагога є формування у молодших школярів умінь редагувати тексти за допомогою знаходження і виправлення помилок у змісті і мовному оформленні текстів.

Деталізуємо види редагування. Залежно від його цілей і пропонованого учням мовного матеріалу науковці виокремлюють лексичне, граматичне і стилістичне редагування.

Типовий різновид лексичного редагування пов'язаний із усуненням повтору в тексті. Застосування такого виду редагування сприяє попередженню поширеного типу помилок, який психологами пояснюється так: «Якщо ви маєте для визначення одного і того ж предмета кілька слів, у вас є тенденція повторювати те слово, яке ви тільки що написали або вимовили. Це відбувається тому, що тонус цього слова вище, і він індукований» [5, с. 67]. Найчастіше повторюються іменники, дієслова і займенники. Виправлення невіправданого повтору сприяє розвитку критичного ставлення до словесного оформлення своїх думок, формує контроль над вибором слів, сприяє розвитку вміння правильно розподіляти свою увагу між предметом висловлювання і словесним оформленням думки.

Успішне виконання вправ і завдань, мета яких – лексичне редагування, залежить насамперед від сформованості вміння правильно, доречно, комунікативно і доцільно вживати слова-синоніми в мовленні.

У початкових класах учні засвоюють основну ознаку синонімів – близькість значення. Саме з цією ознакою пов'язане запитання, яке під час виконання вправ і завдань учитель часто ставить перед учнями: «Як сказати по-іншому?». Застосування завдань на лексичне редагування сприяє засвоєнню такої ознаки синонімів, як здатність відрізнятися відтінками лексичного значення слова.

Редагуючи текст, молодші школярі вчать вживати слово в мовленні з урахуванням його смислових і стилістичних якостей, законів сполучуваності. На думку М.Л. Дерев'янка, під час відбору дидактичного матеріалу треба мати на увазі, що «відмінності між словами-синонімами, смислові та експресивні відмінності їх один від одного

наочно простежуються в тих випадках, коли вони певним чином протиставляються в тексті» [3, с. 65].

У процесі редагування текстів формується поняття про контекстуальні (ситуативні, стилістичні) синоніми. Учні розуміють, що це слова, які отримують основну ознаку синонімів – близькість значення в умовах даного тексту. При цьому необхідно враховувати, що ряд таких слів зустрічається серед різних частин мови. Спочатку для спостереження беруться тексти, де для семантичного зв'язку використовуються контекстуальні синоніми до іменників. На основі бесіди робиться висновок про те, що текстові синоніми не просто допомагають уникнути повторення одного і того самого слова, але і дуже точно характеризують предмет розповіді.

Редагування, що вимагає добору контекстуальних синонімів, сприяє ознайомленню учнів зі зображально-виражальними засобами мови. Молодші школярі чутливі до образного слова, але нерідко прагнуть вживати «красиве» слово у своєму мовленні призводить до створення примітивних, трафаретних метафор. Тому в роботі над контекстуальними синонімами слід звертати увагу учнів на літературне вживання слова, на відтінки його переносного значення. Постійна увага до ситуативних синонімів розвиває у дітей своєрідну пильність: вони відшуковують ці слова в текстах, доречно використовують їх у своєму мовленні під час спілкування.

Для вправ і завдань на лексичне редагування використовуються тексти з невіправданим повтором дієслів, тому що необхідно навчити дітей використовувати синоніми під час діалогу (відповів, крикнув, пожартував, запитав, шепнув) й описі однорідних дій, що відбуваються одночасно або послідовно, здійснюваних різними особами. Така робота сприяє не тільки попередженню повторів у письмовому мовленні учнів, вона так само допомагає розкрити перед дітьми відтінки значень дієслівних синонімів.

Редагуючи тексти, учні переконуються в необхідності і виправданості повтору як єдиного правильного варіанту в тому випадку, коли він є засобом проти двозначного розуміння контексту або стилістичним прийомом виділення потрібного смислового відтінку. Щоб робота над усуненням повторів під час редагування не проходила формально, учитель може використовувати тексти, у яких наявність повторів не є недоліком.

Для лексичного редагування доцільно застосовувати і дитячі письмові роботи. Тексти учнівських творів дають можливість відпрацювати такий прийом виправлення невіправданих повторів, як нульова субституція. У дитячих письмових роботах найчастіше трапляються невіправдані повтори особових займенників (я, ми). Аналізуючи тексти, діти переконуються, що не в усіх випадках повтору можна зробити синонімічну заміну, і тоді єдиним правильним способом виправлення помилки є пропуск повторюваного слова там, де це дозволяє зміст речення. Повтор особових займенників, який виправляється нульовою субституцією, часто призводить до об'єднання кількох речень в одне у процесі редагування тексту.

Граматичне редагування вперше проводиться під час відпрацювання поняття про часові форми дієслів і співвіднесеність їх. Цей вид текстових вправ спирається насамперед на два принципи методики навчання української мови: «принцип розуміння мовних значень і одночасного розвитку лексичних та граматичних навичок», «принцип

розвитку чуття мови, або мовного чуття» [6, с. 84]. Граматичне редагування відрізняється від лексичного насамперед тим, що вимагає не вибору слова, а вибору форми слова й обґрунтування цього вибору, пов'язаного зі знанням узагальненого значення форм часу дієслова і вмінням розуміти переносне значення часу в контексті.

Спочатку для граматичного редагування використовуються тексти, які є однозначними з боку оцінки дієслівного часу. Це пояснюється тим, що на даному етапі навчання сприйняття часової співвіднесеності в учнів поверхнєве. Розвитку мовного чуття сприяють вправи, пов'язані з повною зміною тимчасового плану тексту. Заміна часових форм дієслів-присудків змінює комунікативну спрямованість тексту, змушує учнів розрізняти смислові відтінки. Діти вчать пояснювати, у якій ситуації, у якому контексті, за якої умови краще використовувати той чи інший часовий план.

На нашу думку, ефективним під час формування текстових умінь є комплексне редагування, яке вимагає композиційно-тематичної, стилістичної і текстової правки. Цей факт підтверджує доцільність завдань на комплексну (тексто-стилістичну) правку тексту, спрямованих на формування текстових і стилістичних умінь одночасно.

Для підготовки вправ для редагування вчитель може скористатися власноруч створеною картотекою, яка містить різні види мовно-мовленнєвих помилок. Педагог може запропонувати учням для редагування окремі слова, словосполучення, речення, фрагменти текстів, тексти. Такі спеціальні вправи на редагування готують учнів до вдосконалення власних творчих робіт, допомагають сформуванню текстової поняття. За допомогою вправ, які передбачають аналіз тексту та його самостійну побудову, можливо «об'єднати два напрями у вивченні української мови в школі: вивчення системи мови, опис її структурних одиниць, їхніх ознак, властивостей і функцій, з одного боку, і навчання учнів різних видів мовленнєвої діяльності, з іншого боку» [6, с. 104].

У практиці навчання української мови в початковій школі редагування текстів проводиться за відповідними пам'ятками. Це забезпечує формування відповідного алгоритму дій самоконтролю в учнів, сприяє однотипності оформлення виправлень певного виду. Значна увага приділяється оволодінню молодшими школярами способами виправлення тексту. Діти правлять текст самостійно (до перевірки вчителя), а після перевірки їм часто надається можливість правити текст, орієнтуючись на умовні позначення.

Розглянемо основні види правки, якими поступово оволодівають учні:

1. Вставка речень (груп речень).
2. Усунення речень, які не відповідають темі або дублюють зміст інших речень.
3. Заміна невдалих речень.
4. Заміна речень із частковим виправленням тексту.
5. Поєднання речень у складне з частковим переструктуруванням.
6. Розмежування речень.
7. Заміна неточно вживаних слів, зі встановленням правильних міжфразових зв'язків.
8. Усунення слів (зайвих або повторюваних не виправдано).
9. Поширення речень.

Основним засобом формування вміння редагувати тексти є система спеціально розроблених вправ. Оскільки складником умінь вдосконалювати написане є вміння знаходити і виправляти помилки, то основою пропонованої нами системи вправ є вправи на усунення і попередження помилок.

Деталізуємо п'ять груп вправ, спрямованих на оволодіння учнями способами практичної діяльності під час виявлення та виправлення помилок у письмовій роботі:

- спостереження за вживанням засобів мови в тексті-зразку;
- редагування висловлювання з метою з'ясування мовних засобів, використаних у ньому;
- конструювання одиниць за допомогою поданих елементів;
- трансформація конструкцій, наприклад, зміна порядку слів, пропуск їх, поєднання двох речень в одне;
- добір слів, складання словосполучень, речень для вираження певної думки тощо.

Зазначимо, що під час добору дидактичного матеріалу для редагування необхідно враховувати наступні вимоги: реалізація задуми; стрункість композиції; незначне число однотипних мовних помилок; орієнтованість тексту на певний рівень знань учнів.

Висновки і пропозиції. Такий вид роботи на уроках української мови в початковій школі, як редагування тексту, має велике значення для розвитку мовлення учнів, формування умінь і навичок роботи з текстом, різного змісту і мети висловлювання, типу і стилю мовлення.

Робота над редагуванням текстів позитивно впливає на збагачення словникового запасу і граматичної будови мовлення учнів, удосконалює навички правопису, навчає правильного і доцільного використання мовних засобів відповідно до умов і завдань спілкування, сприяє формуванню текстових умінь і навичок, а найважливіше – розвитку комунікативної компетентності учнів початкової школи.

Процес формування вміння редагувати тексти має тривалий, багатоетапний, а значить, складний характер, ефективність якого визначається певними умовами, основними з яких є: розроблення методичного апарату системи роботи щодо формування в учнів текстових умінь і побудова алгоритму засвоєння теоретичного аспекту тексту. Таким чином, досягненню позитивних результатів у формуванні в учнів умінь редагувати тексти сприяє цілеспрямована, системна і систематична робота, спрямована на засвоєння теоретичного матеріалу про текст і застосування доцільних методів і прийомів навчання, системи комплексних вправ і завдань мовленнєвого спрямування.

До перспектив дослідження вважаємо за необхідне віднести:

- подальше вивчення процесу формування вміння редагувати тексти у плані наступності між початковою і середньою ланкою;
- пошук нових ефективних методів, що інтенсифікують процес формування вміння редагувати написане;
- подальше дослідження типології та послідовності вправ, особливо аналітико-продуктивного характеру.

Список літератури:

1. Божко О.П. Формування текстотворчих умінь учнів основної школи в процесі вивчення синтаксису складного речення : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Херсонський держ. ун-т. Херсон, 2017. 283 с.
2. Васильківська Н.А. Елементи лінгвістики тексту в початковому курсі української мови. Тернопіль : ТНПУ, 2014. 148 с.
3. Вашуленко М.С. Українська мова і мовлення в початковій школі. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2018. 178 с.
4. Дерев'яно М.Л. Вивчення граматичного матеріалу як ефективний засіб удосконалення мовленнєвих умінь. Київ : Педагогічна думка, 2015. С. 59–65.
5. Дорошенко С.І. Розвиток мовлення молодших школярів. Київ : Освіта, 2017. 124 с.
6. Компаній О.В. Наступність у формуванні текстотворчих умінь молодших школярів на завершальному етапі початкової мовної освіти : монографія. Херсон : ФОП Вишемирський В.С., 2018. 476 с.
7. Методика викладання рідної мови в середніх навчальних закладах. За ред. М.І. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2018. 264 с.
8. Методика навчання української мови в початковій школі : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За наук. ред. М.С. Вашуленка. Київ : Літера ЛТД, 2016. 364 с.
9. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Бібік Н.М. Київ : ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
10. Пархоменко М.С. Методика роботи над словом, текстом на уроках читання. *Початкова школа*. 2017. № 7. С. 44–48.
11. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти: 1-2 класи. Київ : ТД «ОСВІТА_ЦЕНТР+», 2018. 240 с.
12. Шевчук Л.М. Зміст та організація роботи з текстовою інформацією у контексті розвитку управлінсько-лідерських здібностей молодших школярів. *XIII Міжнародна конференція «Стратегія якості у промисловості і освіті» (5-8 червня)*. Дніпро-Варна, 2017. С. 300–304.

References:

1. Bozhko, O.P. (2017). *Formuvannia tekstotvorchyykh umin uchniv osnovnoi shkoly v protsesi vyvchennia syntaksysu skladnogo rechennia (unpublished)* [Formation of text-making skills of elementary school students in the process of studying the syntax of a complex sentence]. Kherson: Khersonskiy derzh. un-t.
2. Vasylykivska, N.A. (2014). *Elementy lnhvistyky tekstu v pochatkovomu kursy ukrainskoi movy* [Elements of linguistics of the text in the initial course of the Ukrainian language]. Ternopil: TNPU.
3. Vashulenko, M.S. (2018). *Ukrainska mova i movlennia v pochatkovii shkoli* [Ukrainian language and speech in elementary school]. Kyiv: Vydavnychiy dim «Osvita».
4. Derevianko, M.L. (2015). *Vyvchennia hramatychnoho materialu yak efektyvnyi zasib udoskonalennia movlennievyykh umin* [Learning grammatical material as an effective means of improving speech skills]. Kyiv: Pedahohichna dumka.
5. Doroshenko, S.I. (2017). *Rozvytok movlennia molodshykh shkoliariv* [Development of speech of younger students]. Kyiv: Osvita.
6. Kompanii, O.V. (2018). *Nastupnist u formuvanni tekstotvorchyykh umin molodshykh shkoliariv na zavershalnomu etapi pochatkovoї movnoi osvity: monohrafiia* [Continuity in the formation of text-making skills of younger students at the final stage of elementary language education: a monograph]. Kherson: Vyd-vo FOP Vyshemyrskiy V.S.
7. Pentyliuk, M.I. (ed.) (2018). *Metodyka vykladannia ridnoi movy v serednikh navchalnykh zakladakh* [Methods of teaching the mother tongue in secondary schools]. Kyiv: Lenvit.
8. Vashulenko, M.S. (ed.) (2016). *Metodyka navchannia ukrainskoi movy v pochatkovii shkoli: navchalno-metodychnyi posibnyk dlia studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv* [The methodology of teaching the Ukrainian language in elementary school: a teaching-methodical guide for students of higher educational institutions]. Kyiv: Litera LTD.
9. Bibik, N.M. (ed.) (2017). *Nova ukrainska shkola : poradnyk dlia vchytelia* [New Ukrainian School: Teacher Advisor]. Kyiv: TOV Vydavnychiy dim «Pleiady».
10. Parkhomenko, M.S. (2017). *Metodyka roboty nad slovom, tekstem na urokakh chytannia* [Methodology of work on word, text in reading lessons]. *Pochatkova shkola*, vol. 7, pp. 44–48.
11. TD «OSVITA_ TsENTR+» (2018). *Typovi osviti prohramy dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity: 1-2 klasy* [Typical educational programs for general secondary education institutions: 1-2 classes]. Kyiv: TD «OSVITA_ TsENTR+».
12. Shevchuk, L.M. (2017). *Zmist ta orhanizatsiia roboty z tekstovoiu informatsiieiu u konteksti rozvytku upravlinsko-liderskykh zdibnostei molodshykh shkoliariv* [Content and organization of work with text information in the context of development of managerial and leadership abilities of younger students]. *XIII Mizhnarodna konferentsiia «Stratehiia yakosti u promyslovosti i osviti» (5-8 chervnia)*. Dnipro-Varna, pp. 300–304.